

**Bernard Luis, *Muslimansko otkriće Evrope*, Beograd: Avangarda, 2004, A5,
480 strana, 30 crno-bijelih ilustracija ¹**

Knjiga *Muslimansko otkriće Evrope* jednog od najplodnijih savremenih orijentalista Bernarda Lewisa (Luisa) zapravo je zbirka tekstova koje je on pripremio za različito slušateljstvo u periodu od 1955. do 1980. godine. Prvo englesko izdanje ove knjige pojavilo 1982., a drugo 2001., čiji prijevod na srpski jezik ovdje prikazujemo. Jedno poglavlje ove knjige prije više godina preveo je dr. Enes Karić (objavljeno u *Ljudska prava u kontekstu islamsko-zapadne debate*, Sarajevo: Pravni centar, 1996, 43-97.) Jedina novina u džepnom izdanju knjige iz 2001. jeste kratki predgovor koji je ustvari prerada autorovog teksta «Povijest drugih naroda» (prijevod na bosanski Fikret Pašanović). U njemu Lewis 'objašnjava' zašto su Zapadnjaci izučavali Orijent pa kaže da je glavni razlog tome bio i ostao njihova intelektualna radoznalost, nesumnjivo plemenita osobina i po Aristotelu. Tek na drugom i trećem mjestu su potreba da se upozna neprijatelj koji se u svome početku uglavnom širio na račun kršćanstva (Palestina, Sirija, sjeverna Afrika), pa tako zauzeo i njegovu kolijevku, te pristup naprednijem znanju koga su muslimani u srednjem vijeku posjedovali. Jasno je da druga dva razloga u najmanju ruku relativiziraju prvi.

Pokojni Edward Said je, međutim, u potpunosti nijekao Lewisov prvi motiv i na njegovo mjesto stavljao zapadnjačku želju za pokoravanjem i kontrolom Orijenta. Lewisov tekst o izučavanju povijesti drugih naroda zapravo je odgovor na tu Saidovu kritiku i optužbu iako to nigdje eksplicite ne kaže. A ta kritika je bila tako razorna da je bila gotovo uništila klasični orijentalizam čiji je Lewis najvjerniji predstavnik. Tek su Huntingtonov *Sukob civilizacija* i 11. septembar 2001. rehabilitirali intelektualno marginaliziranog Lewisa i njegove istomišljenike. Drugdje Lewis muslimanima niječe takvu antropološku i historijsku radoznalost spram Zapada i (čini se ispravno) konstatuje da su muslimani do modernog doba bili zainteresirani uglavnom za lijepo i čudno na Zapadu (416).

Autor knjigu otvara presjekom kontakata i uticaja dva svijeta, zatim govori o muslimanskom pogledu na svijet, muslimanskom odnosu spram jezika i prevođenja, djelima muslimanskih naučnika o Zapadu, posrednicima u kontaktima dva svijeta, zatim (ne)interesu muslimana za religiju, ekonomiju, vladavinu, pravosuđe, nauku, tehnologiju, kulturni i društveni život na Zapadu, kao i o uticaju tih muslimanskih saznanja na njih same. Valja ovdje kazati da ovo djelo ipak pripada onom boljem dijelu Lewisovog spisateljskog opusa koji uglavnom potiče iz vremena prije osamdesetih godina 20. stoljeća, kada je Lewis penzioniran i kada se pretvorio u suptilnog antiislamskog ideologa koji je inspirirao Huntingtona za njegov *Sukob civilizacija*. To ne znači da autor u svojim komentarima nije najčešće izabirao za muslimane najnepovoljniju interpretaciju.

Osnovna teza knjige je da su muslimani sve do 19. stoljeća pokazivali jako malo ili nimalo interesovanja za Evropu i ono što se u njoj događalo i proizvodilo. To važi za sve oblasti ljudskog djelovanja (jezike, filozofiju, nauku, medicinu, tehnologiju,

¹ Lektorirana verzija ovoga teksta bi se trebala pojaviti u decembarskom broju *Novog Muallima* za 2004.

literaturu, filozofiju, umjetnost, vjersku, političku i ekonomsku misao i život). Novine iz Evrope su sporo prihvatane. Otpor uvođenju štamparije bio je žestok, kao i otpor uvođenju baruta, novim shvatanjima u medicini i zapadnoj literaturi. Kada su muslimani pokazivali interes za nešto zapadno to je onda bilo površno. U čitavom srednjem vijeku, prema autoru, na arapski je prevedena samo jedna zapadnjačka knjiga (str. 209). Izuzetak od ove opće nezainteresovanosti bilo je roblje i u jednoj mjeri oružje i engleska vuna.

Prezir spram 'kaurskih' jezika sam po sebi je bio (i ostao) velika prepreka civilizacijskoj razmjeni. Pored toga tu su bili arogantna (ponekad i teološka) samouvjerenost u vlastitu superiornost, samodopadnost i konzervativizam ali i evropska negostoljubivost (str. 180). Muslimanski pogled na svijet i koncepti pravde, *zimmije* i *muste'mina* (štićenika) omogućili su boravak nemuslimana u muslimanskom svijetu dok, kako autor kaže, «uopšteno govoreći, hrišćanska pravda nije bila u ponudi» (str. 91). Zaštita muslimanskih putnika ili stanovnika od uvreda i povreda u Evropi nije bila lahak zadatak. Od Španije do Švedske kraljevi i lokalni prinčevi zabranjivali su ulazak i naseljavanje Jevreja i muslimana, odnosno Maura i Turaka (str. 180).

Lewis daje višedimnezionalni prikaz promjene omjera snaga između Zapada i islamskog svijeta uključujući u svoja objašnjenja mnoštvo faktora koji su uticali da se izbjeglice umjesto na istok počnu kretati ka Zapadu: otkriće Novog svijeta, renesansa, reformacija, itd.

Cijena koju su muslimani platili za svoju nespremnost da prate i prihvate promjene dok su još mogli da biraju u kom pravcu se žele mijenjati bila je ogromna. Zaokret u otkrivanju se desio u prvoj polovini 19. st. kada je muslimansko samopouzdanje, ili bolje arogancija, pred brojnim vojnim porazima konačno posrnula. Međutim, taj zaokret se nije desio zato što su muslimani promijenili svoj odnos već zato što Evropa više nije čekala da je muslimanski istraživači otkriju, nego je sama okupirala muslimanski svijet i «nametnula jedan fundamentalno nov odnos, na koji je muslimanskom svetu bilo potrebno jako dugo da se prilagodi i koji on nikada nije uistinu prihvatio... Stari stav nadmenosti i nedostatka interesovanja jedno vreme se menjao, barem među nekim elementima unutar vladajuće elite. U najmanju ruku, muslimani su počeli da se okreću Evropi, ako ne sa divljenjem, a ono bar sa poštovanjem i možda uz nešto bojazni, dajući joj najveći mogući kompliment pokušajem njenog oponašanja» (457-458).

Ono što šokira u ovoj knjizi jeste saznanje o tome kako se odnos mnogih muslimana suštinski malo promijenio do danas. I danas muslimani najviše na Zapadu tragaju za lijepim, čudnim i tehnologijom. Jako slabo poznaju zapadne jezike, izuzetno malo prevode, i vrlo su površni u razumijevanju misaonih, vjerskih, političkih, ekonomskih i društvenih kretanja na Zapadu. Još uvijek je malo kvalitetnih prijevoda na muslimanske jezike.² Još uvijek je malo muslimana koji bilježe svoja

² Sada već dobro poznati *Arapski izvještaj o ljudskom razvoju* za 2002. godinu donosi i sljedeće podatke: «Arapski svijet godišnje prevodi oko 330 knjiga, dakle jednu petinu onoga što sama Grčka prevede. Ukupan broj knjiga prevedenih na arapski jezik od vremena halife Me'muna (9. st.) je oko 10.000 knjiga što je otprilike količina koju Španija prevede svake godine.» (*Arab Human Development Report 2002*, str. 78. U tekstu stoji 100.000 knjiga. Ta

iskustva života i rada među Evropljanima. Konačno, još uvijek se muslimani opiru prihvatanju promjena do zadnjeg trenutka kada više nemaju nikakvog izbora.

Prijevod nismo poredili sa originalom ali je jako čitak. U knjizi se potkrao izvjestan broj štamparskih grešaka posebno u islamskoj terminologiji (*dar al-suld* umjesto *dar al-sulb*, *darbi* umjesto *harbi*, itd.). Nema sumnje, međutim, da je ovo jedan od značajnijih doprinosa razumijevanju odnosa između muslimanskog i zapadnog svijeta prije modernog doba. Lewis je u ovom zborniku demonstrirao svoje široko poznavanje historije muslimanskih naroda tzv. Bliskog istoka i sa žalošću konstatujemo da mu je teško naći parca u muslimanskom svijetu koji bi tako dobro poznao historiju evropskih naroda, što će reći da se debalans u međusobnom poznavanju ova dva svijeta održao do danas.

Nemoguće je ovdje sažeti svo bogatstvo opservacija i informacija koje Lewis nudi pa to nećemo ni pokušavati. Da ostanemo vjerni muslimanskoj tradiciji interesovanja za čudno i lijepo navešćemo ipak samo da u ovoj knjizi možete pročitati kako je spor na osmanskome dvoru onemogućio muslimansko osvojenje Italije i Rima 1480. (43); kako se Marko Polo okoristio mongolskim osvajanjima (35); kako su različito muslimani i Evropljani gledali na poraz male muslimanske vojske kod Poatjea i Tura; kako je ta bitka uticala na formiranje evropskog identiteta; kako je otac Žan Žaka Rusoa bio jedan od posljednjih zapadnjačkih sajdžija u Istanbulu (356-57); kako su muslimanski autori objašnjavali zašto se kršćani brijuju (416-17); šta su postigli Slaveni na dvorovima muslimanskih vladara u Španiji, kao i to kako su osmanski historičari Bosance i Hrvate držali pristojnim (230). Šta su osmanski historičari i pjesnici mislili o Kurdima, Albancima, ruskim robinjama i uticaju Balkanaca na Visokoj porti pročitajte sami.

Ahmet Alibašić

greška je ispravljena u Izvještaju za 2003. – A. A.). S druge strane poznati kolumnista *Newsweeka*, Farid Zakaria piše: «Nekada srce arapskog intelektualnog života, Egipat danas godišnje proizvodi tek 375 knjiga (u usporedbi sa 4000 knjiga u Izraelu).» (*Newsweek*, 15. oktobar 2001). I ako dozvolimo da je statistika varljiva nauka, ovi podaci su, bez obzira na moguće korekcije, poražavajući.